

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapporten Agentschap Onroerend Erfgoed

**Archeologisch vondstmelding Het kasteel van Hoen te Rummen
(Geetbets, prov. Vlaams-Brabant)**

Onderzoeksrapporten Agentschap Onroerend Erfgoed

Brussel 2015

COLOFON

Onderzoeksrapporten Agentschap Onroerend Erfgoed

Een uitgave van Onroerend Erfgoed

Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid,

Beleidsdomein Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed

Published by the Flanders Heritage Agency

Scientific Institution of the Flemish Government,

Policy area Town and Country Planning, Housing Policy and Immovable Heritage

Verantwoordelijke uitgever: S. Vanblaere

Onroerend Erfgoed

Phoenixgebouw

Koning Albert II-laan 19 bus 5, B-1210 Brussel

tel.: +32(0)2 553 16 50, fax: +32(0)2 553 16 55

info@onroerenderfgoed.be

www.onroerenderfgoed.be

Illustraties en Lay-out: Alex Dallemagne

Dit werk wordt beschikbaar gemaakt onder de licentie Creative Commons Naamsvermelding-GelijkDelen 3.0 Unported. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/> om een kopie te zien van de licentie of stuur een brief naar Creative Commons, 444 Castro Street, Suite 900, Mountain View, California, 94041, USA.

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-ShareAlike 3.0 Unported License.

To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/> or send a letter to Creative Commons, 444 Castro Street, Suite 900, Mountain View, California, 94041, USA.

ISSN 1371-4678

D/2015/6024/5

Inhoud

1. Administratieve gegevens	4
1.1 Locatie	4
1.2 Registratie	4
2. Samenvatting	4
3. Dankwoord	4
4. De vondstmelding:	5
5. Landschap, bodem en topografie	5
6. Een beknopt historisch kader: Rummen en het kasteel van Hoen	5
7. Het kasteelcomplex van Hoen ondergronds: het archeologisch onderzoek	7
7.1 2008: archeologische prospectie met ingreep in de bodem op het hoeveterrein	7
7.2 2011: archeologisch onderzoek in het kader van de vondstmelding: kasteel en voorburcht	7
Sondering 1: zuid- en westfundering van het kasteel	7
· De zuidfundering	7
· De oostelijke uitbreiding van sondering 1: de binnenfundering	7
· De westelijke uitbreiding van sondering 1: de westfundering	10
Sondering 2: de oostfundering van het kasteel	10
Sondering 3: de zuidooststoren van het kasteel	10
Sonderingen 4 en 5: de noordwesthoek en zuidfundering van de kapel (voorburcht/neerhof)	11
Sondering 6: de noordelijke kopse gevel van de westvleugel van de voorburcht/neerhof)	12
De vondsten	12
8. Het kasteel van Hoen bovengronds: historische bronnen en bouwkundige relict	13
8.1 De kasteelhoeve	13
8.2 De voorburcht	14
8.3 Het kasteel	14
9. Het kasteel van Hoen als kadastraal relict	16
10. Het kasteel van Hoen onder- en bovengronds: kruisbestuiving tussen archeologische sporen, historische bronnen en bouwkundige relict	16
11. De kasteeltuinen: verdwenen erfgoed in een aangelegd landschap	16
12. Epiloog: bescherming, restauratie en herbestemming	17
13. Conclusie	18
14. Advisering	18
15. Literatuur	19

1. Administratieve gegevens

1.1 Locatie

Provincie:	Vlaams-Brabant
Gemeente:	Geetbets
Deelgemeente:	Rummen
Adres:	Kasteellaan 18
Kadaster:	Afd. 2; Sie G; nr. 50Z
Coördinaten (GCS Lambert 1972):	X/Y: 2040407/176.826; 204.473/176.984; 204.388/176.751; 204.455/176.733
CAI locatienr.	1283
DIBE ID-nr.	41829
Beschermingen:	OB000028 (07/04/1995: kasteel: torenruïne); OB001000 (07/04/1995: kasteel: kasteelhoeve); OB001437 (07/04/1995: omgeving kasteel)

1.2 Registratie

Machtigingsnr.:	2011/444 (referentie 11-35946)
Termijn:	21-23/12/2011
Code:	RU 11 KA
Uitvoerder:	Agentschap Onroerend Erfgoed

2. Samenvatting

In 2008 voerde het Agentschap Onroerend Erfgoed n.a.v. een vondstmelding een beperkt terreinonderzoek uit op de locatie van het grotendeels verdwenen kasteel van Hoen te Rummen. Hierbij werden naast funderingen van de voorgevel en van één ronde hoektoren van het kasteel ook funderingsresten van gebouwen van de voorburcht gedocumenteerd, w.o. de kasteelkapel. De bouw van het kasteelcomplex – kasteel, voorburcht en hoeve - is op basis van nieuw bronnenonderzoek waarschijnlijk al te dateren in de 16de eeuw, eerder dan in het eerste kwart van de 17de eeuw zoals voorheen wordt aangenomen.

3. Dankwoord

Dit onderzoek zou niet mogelijk zijn geweest zonder de spontane hulp van Guy Leus, Jan Claesen en Jean- Pierre Tallon, die ook bereidwillig koffiekoeken aanbood op zijn terras. Voor het terreinwerk konden we steunen op Henri Dallemagne en Michel Hayen (beiden OE).

4. De vondstmelding

Op 5 december 2011 werd het Agentschap Onroerend Erfgoed op de hoogte gebracht van het feit dat bij de uitdieping van een deel van de voormalige gracht van het kasteel van Hoen aan de Kasteellaan 18 te Rummen (Geetbets) ook funderingen waren blootgelegd van het kasteel zelf. Contact met dhr. Guy Leus van de heemkundige kring Limes Gatia te Geetbets en met dhr. Tallon, eigenaar van het terrein, leerde dat het in dit geval geen toevallig vondst *sensu stricto* betrof: in het kader van de grachtuitdieping had laatstgenoemde behalve een noodzakelijke versteviging van de nog bestaande kasteeltoren ook een zoektocht ondernomen naar de kasteelfunderingen. Gedreven door nieuwsgierigheid naar de aard en bewaringstoestand ervan had hij met behulp van een kleine graafmachine een deel van het terrein ontzood en de bovenzijde van een aantal funderingen blootgelegd.

Na overleg met Els Patrouille, erfgoedconsulent archeologie voor Vlaams-Brabant, en een terreinbezoek op 7 december engageerde het agentschap zich om voorafgaand aan de herafdekking en in samenwerking met de heemkundige kring de blootgelegde en goed bewaarde funderingen te registreren. Deze registratie werd uitgevoerd op 21-23 december 2011.

5. Landschap, bodem en topografie

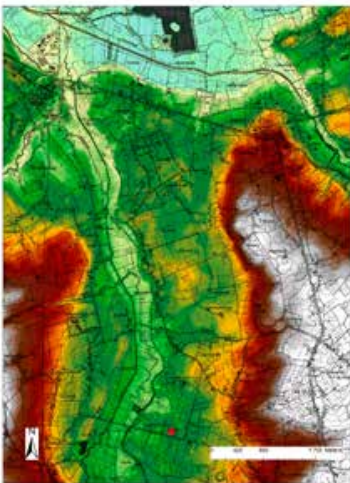

Fig. 1: de locatie van het kasteel van Hoen (rode cirkel) in de Getevallei bezuiden Herk-de-Stad (DHM en topografische kaart, © AGIV)

Het kasteel van Hoen ligt in de Getevallei tussen Rummen en Geetbets (Vlaams-Brabant), op een vijftal km ten zuidwesten van Herk-de-Stad (Limburg). De Gete maakt deel uit van het Demer-, en bij uitbreiding, Scheldebekken en stroomt samen met de Demer, Herk en Velp in de depressie van Halen-Schulen bij Herk-de-Stad (fig. 1).

Volgens de landschappelijke classificatie van Vlaanderen in ecoregio's en -districten ligt het in de zgn. ecoregio van de zuidoostelijke heuvelzone, een heuvelachtig gebied met lemige bodems. Binnen deze ecoregio ligt het terrein op de overgang van het het Velpe-Getedistrict en het vochtig Haspengouws leemdistrict, twee districten gekenmerkt door een vlak tot zwak golvend reliëf en een weinig waterdoorlatende ondergrond (Tertiaire klei), resulterend in vochtige tot zeer vochtige bodems in de winter en voorjaar.¹

De bodem in en om het kasteel wordt, voor zover niet getypeerd als OB- (bebouwde zones) en OT-gronden (sterk vergraven gronden), gekarakteriseerd door de bodemserie Ldcz, d.i. een matig natte zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont (www.dov.vlaanderen.be). Dit zandleem is een eolisch sediment dat in het pleistoceen werd afgezet (Goosens 2007).

6. Een beknopt historisch kader: Rummen en het kasteel van Hoen

Dit historisch kader houden we bewust beknopt en beperkt tot de middeleeuwen, hoewel alleen al de naam van de gemeente meer dan eens aanleiding heeft geboden tot speculaties rond het ontstaan ervan in de Romeinse periode. Dat er in deze periode menselijke activiteit in de streek was, lijkt ondertussen buiten kijf te staan: veldprospecties aan de Oppenstraat in Rummen, maar ook aan de Hulsbeekstraat en Ganzenweg in fusiegemeente Geetbets, brachten Romeins aardewerk, dakpanfragmenten, munten, *fibulae* e.d. aan het licht (Centrale Archeologische Inventaris locatienrs 158673-158678; 158671-158672; pers. comm. Jan Claesen en Guy Leus).

Voor een vermelding van Rummen is het wachten tot in de 11de eeuw als in de geschreven bronnen een schenking van het grondgebied door een gravin van Loon wordt vermeld. Ook in de volgende eeuwen treden figuren uit het graafschap Loon op in de geschiedenis van de gemeente (bijv. de stichting van het Oriëntenklooster in 1233), maar in de 14de eeuw treedt de gemeente pas echt in het licht. De schijnwerpers worden op Rummen gericht dankzij de ondernemende Arnold van Rummen (?-1373), die na de dood van Lodewijk IV van Loon aanspraak maakte op de grafelijke titel. Hij kocht de rechten op het graafschap Loon van zijn achterneef en volgde hem in 1362 op als graaf van Loon. Te Rummen, op de grens met het hertogdom Brabant, liet hij op de plek die nu 'de Warande' wordt genoemd (Fig. 2) zijn nieuwe burcht bouwen. Zijn claim op het graafschap leidde tot een dispuut met de prinsbisschop van Luik en bezegelde uiteindelijk zijn lot: in 1365 belegerden en verwoestten de prinsbisschoppelijke milities zijn burcht en een jaar later deed hij noodgedwongen afstand van het graafschap, dat vanaf nu definitief onderdeel werd van het prinsbisdom Luik.

"Iuxta suam feudalem Curiam" – d.i. in vogelvlucht een kilometer ten NW van de burchtruïne van Arnold – bouwde de Heer van Hori-on het kasteel dat later in handen kwam van en genoemd werd naar de familie van Hoen. Dit bouwwerk is de locatie van de vondstmelding

(fig. 2). De iconografische bronnen tonen een complex bestaande uit een kasteel/burcht, een voorburcht met kapel en een hoeve. Op basis van archiefstudie naar zijn biografie komt Guy Leus tot de conclusie dat de bouw van het kasteel niet in 1629 (DENEEF & PAESMANS 2008) maar al in de 16de eeuw te dateren is: een akte van verhef van 23 juni 1593 toont duidelijk aan dat er al een ‘huys metten graven, ende allen den aenhanck’ bestond². Daarnaast bevat een document van 1580 de tekst ‘apud antiquam monetam que est iam domus domicelli de horion’ (en wijst op die manier op het bestaan van zowel een ‘oude munt’ als het huis van Horion) en één van 1601 spreekt van ‘mijns heren hoen huys’. In documenten van 1705 en 1707 wordt dan weer expliciet vermeld dat de ‘aude munt is het middelste diel int casteel daer die capelle in is’ en dat ‘die aude munt het tweede cartier op het moderne castiel’ is. Of de bovengenoemde ‘aenhanck’ refereert aan de voorburcht en/of de kasteelhoeve is niet helemaal duidelijk: als het (ook) van toepassing op de hoeve zou zijn, betekent dit dat deze niet werd gebouwd maar heropgebouwd tussen de jaren 1626-1629, zoals de jaartallen bij de wapenschilden in de muren vermelden. De aanleg van de voorburcht tenslotte zou te plaatsen zijn tussen de bouw van het kasteel en de kasteelhoeve (LEUS 2005 en ongepubl. informatie).

Het in 1657 het door brand verwoeste kasteel werd heropgebouwd, het jaartal 1661 in het kasteel verwees naar die restauratie. Na de nodige verbouwingen en gedeeltelijke afbraak zal het kasteel uiteindelijk in 1927 grotendeels verdwijnen: enkel de noordwestelijke hoektoren blijft bovengronds bewaard en wordt in 1995 beschermd als monument.

Een mooie illustratie van de driedigheid van het bouwkundig complex en de relatie ervan met de aangelegde tuinen is vervaardigd in Sanderus’ *Chorographia Sacra Brabantia* van 1658-1663 (fig. 3): wij zien hoe de drie elementen – hoeve–voorburcht–burcht – zijn gescheiden door water maar verbonden door bruggen. Zij vormen één duidelijk gehierarchiseerd geheel: via een brug over een gemeenschappelijke slotgracht dient een bezoeker noodgedwongen achtereenvolgens het binnenplein van de kasteelhoeve (links op fig. 3) en van de voorburcht (fig. 3, vooraan rechts) te doorkruisen vooraleer men de woonst van de heer (fig. 3, achteraan rechts) kon betreden. De gravure bij Sanderus geeft ook een mooi beeld van de symmetrisch aangelegde tuinen die het complex kaderen. Remacle Le Loup toont ons dezelfde samenvattende delen vanuit een ander perspectief.

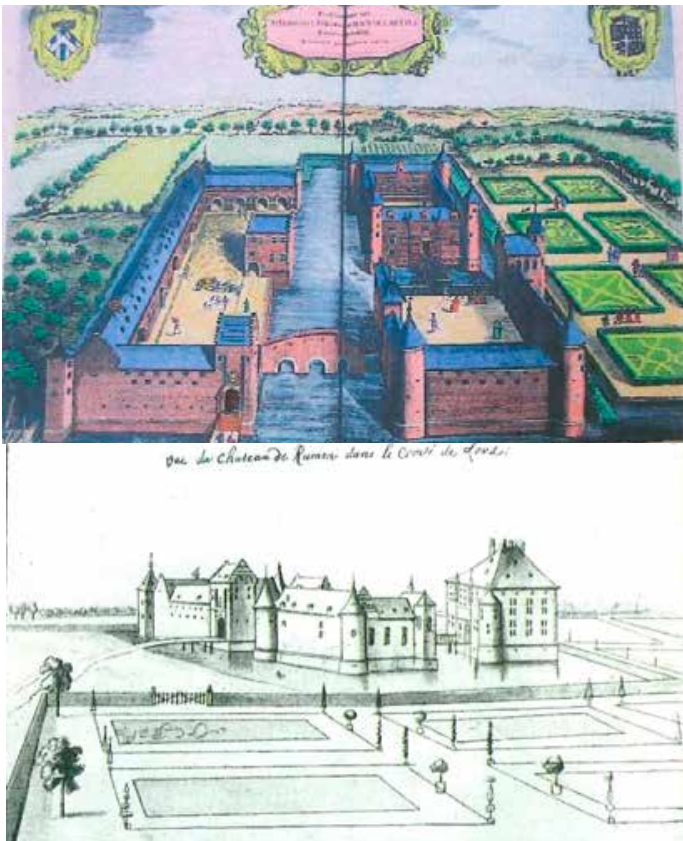

Fig. 2: uitsnede uit de Kabinetskaart van Ferraris met de locatie van het kasteel van Hoen (linksboven) en van het ‘Bois de Warande’ (rechtsonder) dat de ruïne van de burcht van Arnould van Rummen herbergt.

Fig. 3: gravure van het kasteel van Hoen in Sanderus, *Chorographia Sancta Brabantia* (met dank aan Guy Leus).

Fig. 4: tekening van Remacle Le Loup van het kasteel van Hoen (uit Deneef & Paesmans 2008).

7. Het kasteelcomplex van Hoen ondergronds: het archeologisch onderzoek

7.1 2008: archeologische prospectie met ingreep in de bodem bij de kasteelhoeve

De restauratie van de hoevegebouwen tot feestzalen rond het begin van deze eeuw voorzag in de gedeeltelijke uitgraving van de oorspronkelijke gracht, een ingreep die krachtens het advies van het Agentschap Onroerend Erfgoed een archeologisch vooronderzoek vereiste. Om het exacte tracé en profiel van de gracht te reconstrueren werden twee sleuven (ca. 15 x 4 x 1,80 m) aangelegd. Ondanks 19de en 20ste eeuwse vergravingen en een gebrek aan diagnostisch vondstmateriaal kon worden besloten dat de oorspronkelijke gracht, waarschijnlijk uit de tweede helft van de 17de eeuw, ongeveer 14 m breed en 1,20 m diep moet zijn geweest en aansloot tegen de hoevegebouwen. In de tweede helft van de volgende eeuw werd de gracht dan versmald tot 7-9 m en sloot hij niet langer aan op de gebouwen. (Vandegehuchte et al. 2008)

7.2 2011: archeologisch onderzoek in het kader van de vondstmelding: kasteel en voorburcht

Op het terrein dat de restanten van het kasteel en de voorburcht herbergt, werden zes sonderingen uitgevoerd (fig. 5 en 6). De archeologische informatie hieruit wordt hieronder besproken. Drie sonderingen betroffen funderingen van het kasteel, de drie andere richtten zich op de voorburcht.

Fig. 6: zicht op het terrein met sonderingen vanuit de noordwestelijke hoektoren van het kasteel.

De archeologische registratie beperkte zicht tot het vrijleggen/opschonen, inmeten en fotograferen van de funderingsresten. De informatie hierover is dientengevolge grotendeels beperkt tot de bovenkant ervan.

Sondering 1: zuid- en westfundering van het kasteel (fig. 5,1)

De sondering is een noordwest-zuidoost georiënteerde zoek sleuf die een deel van de zuidfundering van het kasteel volgt en een ruwweg rechthoekige vorm heeft van max 23 x 1,70 m. Hierop takken ongeveer haaks twee noordoost-zuidwest verlopende uitbreidingen aan, beide onregelmatig van vorm. De oostelijke uitbreiding werd aangelegd op een binnenfundering en werd aan de noordzijde verder vergroot om meer zicht te krijgen op een dwarsmuur. De westelijke uitbreiding werd initieel aangelegd als een volgsleuf bovenop de fundering van de westgevel van het kasteel maar werd gaandeweg in oostelijke richting vergroot.

De zuidfundering

De zuidelijke fundering van het kasteel (fig. 7) werd over 14 m van zijn totale lengte vrijgelegd. De bovenkant ervan lag tussen 2 en 10 cm onder maaiveld en was opgetrokken met bakstenen van 25 x 11-12 x 5-6 cm (LxBxD) in een gelige kalkmortel. Op de zuidwesthoek ervan waren twee vierkante blokken grijze natuursteen van 70 x 55 cm ingemetseld. De zoek sleuf liep nog verder door voorbij de zuidwesthoek van de fundering, duidelijk in een poging resten van de zuidwestelijke kasteeltoren aan te snijden. Dit deel van de sleuf kon omwille van de hoge grondwaterstand echter niet verder onderzocht worden zodat het vooralsnog onduidelijk blijft of en in welke toestand de toren is bewaard.

Tegen de buitenzijde van de zuidfundering waren twee pleisterlagen aangebracht: een binnenste grijswitte laag werd afgedekt door een dikkere roze mortellaag. De fundering verbreedt van 110 cm tot 130 cm d.m.v. een uitsprong van 15 cm (oostzijde) en 23 cm (westzijde) diep. Deze uitsprong is 6,82 m lang, waarvan 3,90 m wordt ingenomen door een rij blokken in blauwe natuursteen die maximaal 45 cm in de fundering grijpen (fig. 7). Deze rij kan o.i. worden geïnterpreteerd als een restant van de ingang/bruggenhoofd van het kasteel.

De oostelijke uitbreiding van sondering 1: de binnenfundering

Ter hoogte van de uitsprong werd de sleuf noordwaarts uitgebreid over een lengte van 6,20 meter en een maximale breedte van ca. 5 m (fig. 8). Deze uitbreiding bracht twee bakstenen funderingen aan het licht: 1) een fundering die haaks aansluit op de zuidfundering en na 3,30 m in een rechte hoek afbuigt naar het westen; 2) een fundering die op 4,70 m afstand parallel met de zuidfundering verloopt.

Fig. 7: zicht vanuit het oosten op de zuidfundering van het kasteel, met links de rij blauwe hardstenen en rechts de aanzet van een binnenmuurfundering.

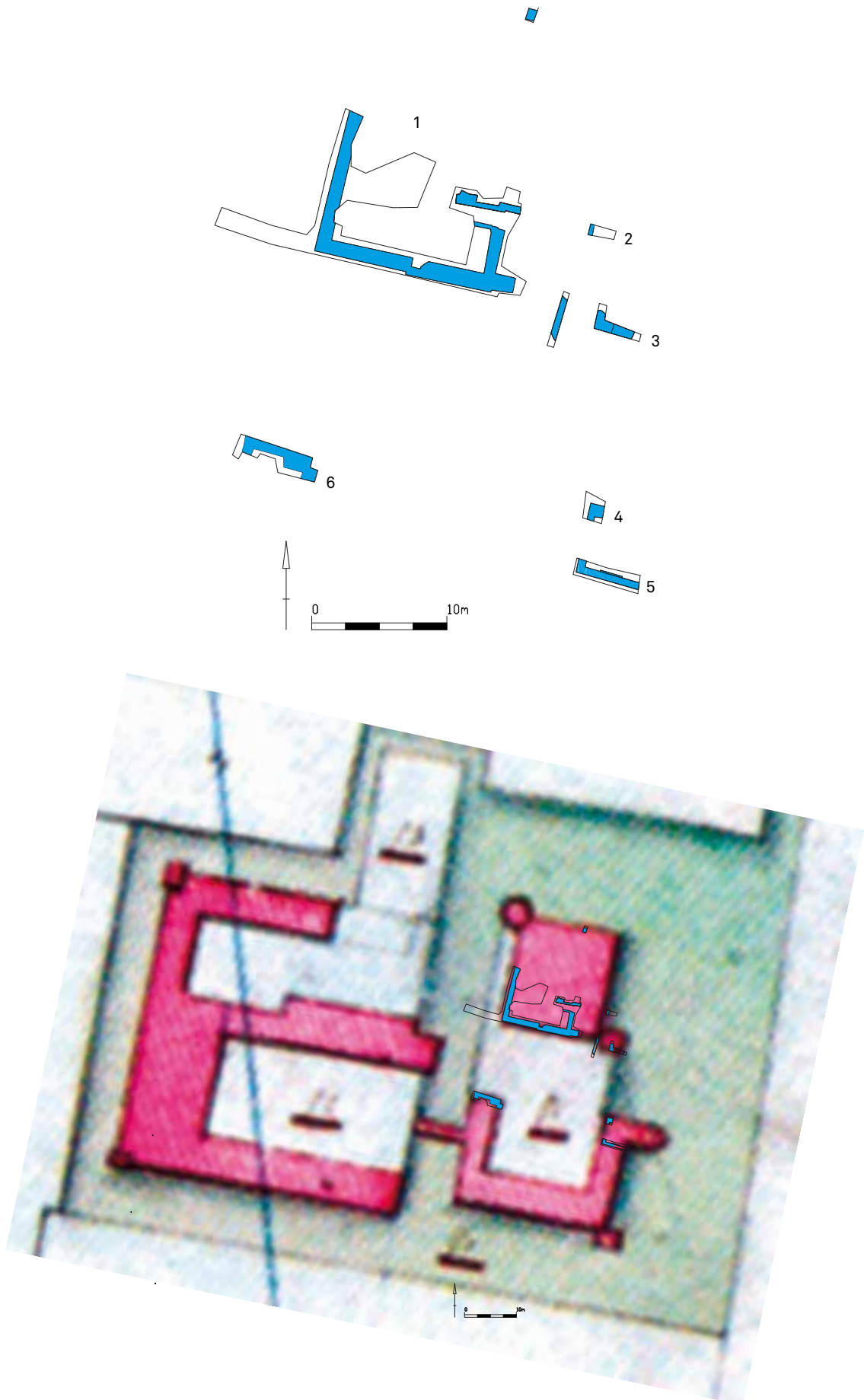

Fig.5: overzicht van de sonderingen (blauw = baksteenfundering) en hun inplanting op het primitiefkadastroplan.

Fig. 8: noordwaartse uitbreiding vanaf de zuidfundering

Tussen fundering 1) en de zuidfundering was een bouwnaad. Fundering 1) bestaat op haar beurt uit twee koud tegen elkaar gezette funderingen (fig. 9), respectievelijk 53 cm dik en opgetrokken in kops en streks gelegde bakstenen van 26x12x5,5 cm, en 27 cm dik met bakstenen van 23x10x6 cm. Een door de eigenaar uitgevoerde machinale verdieping naast deze fundering liet toe de minimale bewaarde diepte ervan te bepalen op 100 cm onder maaiveld. Bovendien kon de aanwezigheid van een gemetselde boog in deze fundering worden gedocumenteerd. Deze boog van kops geplaatste bakstenen bekroonde een in fundering 1) uitgespaarde nis van ongeveer één baksteenlengte diep (voor zover kon afgeleid worden uit het deel van de fundering boven grondwaterniveau). Anderzijds omvatte fundering 1) ook een 1,40 m lang en 30 cm breed oost-west georiënteerd stuk fundering dat in een rechte hoek aansluit op het eerstgenoemde deel en schuin op hun smalle kant geplaatste bakstenen bevat. Een verklaring als kelderraam/-gat voor deze bakstenen ter hoogte van de noordelijke aanzet van de boog (fig. 9) ligt voor de hand: in elk geval is er geen reden om aan te nemen dat de schuin geplaatste

Fig. 9: fundering 1) van de uitbreiding, met duidelijke bouwnaad en gemetselde boog

Fig. 10: fundering 2) van de uitbreiding.

bakstenen deel uitmaken van een gewelf waarvan de bewaarde boog nog een restant zou zijn. Bij de zuidelijke aanzet van deze boog is er immers geen enkele indicatie voor het bestaan van een dergelijk gewelf.

De tweede fundering maakt over het algemeen een minder verzorgde indruk (fig. 10): twee stukken fundering van 50 cm dik liggen in elkaars verlengde maar niet op één lijn en lopen aan de westzijde uit op en vrij vormeloos en onverzorgd metselwerk (een pijler?). Het is voornamelijk onduidelijk of de drie delen gelijktijdig zijn dan wel verschillende verbouwingen doorheen de tijd vertegenwoordigen. De beperkte oppervlakte van de uitbreiding laat niet toe een duidelijk beeld te krijgen van de relatie tussen de funderingen: fundering 1), waarvan de aanzet precies overeenkomt met een hoek van de rij natuurstenen, lijkt ons de oostelijke fundering van de inkomhal van het kasteel. De westelijke tegenhanger hiervan zou dan aan de andere uithoek van de rij natuurstenen te verwachten zijn, maar in het sleufvlak was geen spoor van een tegenhanger aanwezig.

De westelijke uitbreiding van sondering 1: de westfundering

De westelijke uitbreiding van de 'zoeksleuf' op de zuidfundering volgde het tracé van de westfundering in noordelijke richting (fig. 11). De sleuf is 9 m lang en ruwweg 120 tot 150 cm breed. De westfundering is 120-130 cm breed en gelijkaardig aan de zuidfundering. In het opgaande muurwerk van de nog bewaarde NO kasteeltoren is het negatief spoor van de afgebroken westmuur nog duidelijk zichtbaar.

Fig. 11: Links de westfundering van het kasteel (vanuit het zuiden) met op de achtergrond de hoektoren die nog de sporen draagt van de afgebroken westmuur, rechts een zicht op het vloerniveau in de uitbreiding.

Ongeveer halverwege de lengte werd de sleuf in oostelijke richting uitgebreid tot op 2 m afstand van de oostelijke uitbreiding. De uitbreiding is onregelmatig van vorm en werd duidelijk zonder voorafgaande overweging aangelegd. Het vlak werd aangelegd op een vloerniveau bestaande uit bakstenen en blauwgrijze tegels in een harde kalkmortel. Bij de aanleg werd een fragment van een gietijzeren 'deksel' opgedolven (zie fig. 11) waarvan de functie ons voorlopig onduidelijk is.

Tijdens de registratie van de westfundering werd ook getracht een kleine kijkput aan te leggen op de noordfundering: opzet was niet een aanvullende registratie, louter een inschatting van de bewaringstoestand - in verband of uitbraak - van de fundering. Hiertoe werd dwars op het veronderstelde tracé, waarvoor als leidraad het negatief spoor van de noordmuur op de nog bewaarde toren werd gebruikt, een put van 130 x 70 cm uitgegraven. Hoewel de hoge waterstand de sondering onmiddellijk onder water zette, kon vastgesteld worden dat de fundering nog in verband was bewaard. De randen ervan konden niet worden gedocumenteerd.

• **Sondering 2: de oostfundering van het kasteel (fig. 5,2)**

De locatie en bewaringstoestand van de oostfundering van het kasteel kon worden getoetst aan de hand van een kleine sondering van 130 x 60 cm. Voor het bepalen van het tracé hiervan stond enkel sondering 3 – waarin een deel van de hoektoren tevoorschijn kwam – en de beschikbare grondplannen ter beschikking.

In deze sondering werd waarschijnlijk de buitenrand van de oostfundering aangeraakt, maar opnieuw teisterde de hoge waterstand het onderzoek. Ook het muurwerk van deze fundering lijkt in verband bewaard.

• **Sondering 3: de zuidoosttoren van het kasteel (fig. 5,3)**

Met de geregistreerde sporen in sondering 3 bevinden wij ons op de zuidoosthoek van het kasteel en werd de hoektoren archeologisch gedeeltelijk gedocumenteerd.

De sondering omvatte twee kleine sleuven: sleuf 1 was noordoost-zuidwest georiënteerd en mat 420 x 50 cm, sleuf 2 was een L-vormige put waarvan het lange been (350 x 50-80 cm) noordwest-zuidoost georiënteerd was, het korte (100 x 50 cm) noord-zuid. Beide sleuven leverden een kijk op de massieve fundering van de hoektoren: de bewaarde lengte in sleuf 1 bedraagt 265 cm, sleuf 2 is er bijna volledig door ingenomen. Beide sleuven bevatten een klein segment - resp. 38 cm (sleuf 1) en 60 cm lang (sleuf 2) (fig. 12) - van de ronde buitencontour van de toren.

Fig. 12: zicht op de zuidoosttoren van het kasteel in sondering 3 en detailopnames van het metselwerk

De buitenste rij streks gelegde bakstenen van de fundering was iets hoger bewaard dan de rest van het massief, resp. 15 vs. 20 cm onder maaiveld in sleuf 1 en 35 vs. 50 cm onder maaiveld in sleuf 2. De fundering is, voor zover vrijgelegd, opgebouwd in bakstenen gezet in eenzelfde mortel als in de muurfunderingen. In de sleufprofielen is naast het torenmassief, op hetzelfde niveau als de bovenkant ervan, een puinpakket van baksteen- en mortelfragmenten zichtbaar, ongetwijfeld het afbraakniveau van de toren. In sleuf 2 strekte zich voor de net besproken contour van de toren een volledig gelijkaardige bakstenen fundering, waarvan de bovenkant eveneens ca. 50 cm onder maaiveld lag. Hoewel hiervan in sleuf 1 geen spoor te bekennen viel (misschien bewaard op grotere diepte?), gaan wij ervan uit dat deze fundering integraal deel uitmaakt van de torenfundering. Dit zou betekenen dat de toren, waarvan de diameter op basis van de net vernoemde contoursegmenten en naar analogie met het bewaarde exemplaar ongeveer 5,30 tot 5,70 m bedroeg, was opgetrokken op een ronde massieve fundering van ca. 8 m diameter. Gelet op de natte bodems op en rond de locatie (drainageklasse d/e/h) hoeft dit waarschijnlijk niet te verwonderen.

Sonderingen 4 en 5: de noordwesthoek en zuidfundering van de kapel (voorburcht/neerhof) (fig. 5, 4 en 5)

Met sondering 4 en 5 verlaten wij het kasteel *sensu stricto* en bevinden we ons op de voorburcht van het kasteelcomplex. De iconografische bronnen tonen duidelijk een voorburcht bestaande uit een U-vormig gebouw rond een plein waarvan de open zijde logischerwijze naar het kasteel was gericht. In het oog springende elementen van dit bouwwerk zijn twee ronde hoektorens op de zuidvleugel en een kapel op het noordelijk uiteinde van de oostvleugel.

Sonderingen 4 en 5 zijn te plaatsen op de vermoedelijke locatie van deze kapel. Sondering 4 (ca. 180 x 150 cm) bracht de noordwesthoek ervan aan het licht, in sondering 5 (500 x 120 cm) werd over een lengte van 4,50 m de 50-55 cm brede zuidfundering en zuidwesthoek vrijgelegd (fig. 13). Het niveau van de bovenkant van de fundering t.o.v. het maaiveld daalt van oost naar west van 10 naar 50 cm. De fundering van de noordwesthoek, waarvan de bovenkant tussen 10 en 40 cm onder maaiveld ligt, is met 85-90 cm duidelijk van een ander kaliber. Beide funderingen zijn in opbouw gelijkaardig aan wat we in de kasteelsonderingen hebben gezien: kops en streks gelegde bakstenen van 23-23 x 11-12 x 5-6 cm in een harde kalkmortel.

Het verschil in funderingsbreedte (en misschien ook diepte) van de noordfundering t.o.v. de zuidfundering is allicht te verklaren door de plaats ervan op de kop van de gebouwvleugel: terwijl de zuidkant van de kapel grotendeels was ingebed in de oostelijke gebouwvleugel, stond de noordmuur vrij op de rand van de slotgracht (initieel watervoerend en later gedempt).

Aan de hand van beide sonderingen kunnen wij de buitenbreedte van de kapel op 5,25 m bepalen. De lengte blijft voorlopig een onbekende factor: als we deze afmeting gebruiken als vertrekpunt voor een berekening op basis het primitief kadaster dan zal het gebouw ongeveer 12 m lang zijn geweest. Uit een relaas van gebeurtenissen voorafgaand aan de vondstmelding zou bij kraanwerken voor de uitdieping/verbreding

Fig. 13: zicht op de zuidoosttoren van het kasteel in sondering 3 en detailopnames van het metselwerk

van de voormalige slotgracht voor hobbyvisserij een deel van de kapel zijn verwijderd. Afhankelijk van de impact van de ingreep en de diepte van de kapelfunderingen impliceert dit in het slechtste geval dat het oostelijke deel van de kapel volledig vergraven is en het exacte grondplan dus ongrijpbaar zal blijven; in het beste geval dat het nog in de ondergrond is bewaard en voor latere vorsers 'toegankelijk'. Een deel van de/een vloer van de kapel was zowel in situ als negatief bewaard. Langsheen en aansluitend op de zuidfundering lagen vanaf de zuidwesthoek nog een aantal bakstenen (met dezelfde dimensies als deze van de fundering) over een lengte van ongeveer 1,20 m in een zig-zag of 'chevron'-patroon. Verderop langs de fundering, waar deze één baksteen hoger is bewaard, gaat de vloer over in één rij van bakstenen die streks met de zuidfundering mee zijn geplaatst. Of deze rij bakstenen de vloerzone afbakenen dan wel erop zijn geplaatst is onduidelijk. Het feit dat deze rij overal net even hoog als de fundering is bewaard, maakt alleszins een verband tussen beide duidelijk. In de hoek van de fundering in sondering 4 vormen baksteenafdrukken in een vloerbed de enige (negatieve) indicatie van een vloer in eenzelfde zig-zagpatroon.

Sondering 6: de noordelijke kopse gevel van de westvleugel van de voorburcht/neerhof (fig. 5,6)

De laatste sondering lag 19 m ten westen van sonderingen 4 en 5. De max. lengte ervan bedroeg 6,40 m, de breedte schommelde tussen 0,90 en 1,80 m. Ook in deze sondering kwam tussen 35 en 50 cm onder maaiveld een fundering aan het licht waarvan de baksteenformaten en

Fig. 14: Sondering 6: links zicht op noordoosthoek en rechts op noordwesthoek, beide vanuit N.

mortel overeenkomen met deze van de kapel. Naar alle waarschijnlijkheid is hier de fundering van de kopgevel van de westvleugel van de voorburcht aangesneden: een oost-west funderingssegment van min. 50 cm breed en een noord-zuid segment van 55 cm convergeren in de noordoosthoek van de sondering in een zwaar, afgerond hoekmassief (fig. 14). Misschien mogen wij naar analogie met de kapelfunderingen ook hier een bredere fundering aan de noordzijde veronderstellen en voor het oost-west segment uitgaan van 85-90 cm breedte. De ligging van beide brede funderingen van de kopgevels van de voorburcht t.o.v. de kasteelfunderingen laat toe de breedte van de gracht tussen kasteel en voorburcht te reconstrueren op 13-14 m.

In de noordwesthoek van de sondering (fig. 14) werd nog een segment van een tweede noord-zuid fundering vrijgelegd, die bestaat uit gestapelde/gemetselde bakstenen en een veel minder verzorgde indruk geeft. Tussen deze fundering en de oost-west fundering lijkt een bouwnaad te herkennen, maar dit laatste kon niet geverifieerd worden. Het blijft dus onduidelijk of de noord-zuid fundering een toevoeging/herwerking vertegenwoordigt. Met een bovenkant op 10 cm onder maaiveld is de fundering ook duidelijk hoger bewaard dan de andere funderingen in sondering 6. De breedte van de voorburchtvleugel zoals berekend o.b.v. het primitief kadaster - ca 6 m - komt in ieder geval wonderwel overeen met de beide hoeken die in sondering 6 werden gedocumenteerd.

De vondsten

De aard van het opdracht - opkuisen/vrijleggen en registreren - maakt dat er geen stratigrafisch onderzoek is uitgevoerd. De schaarse vondsten die werden ingezameld zijn alle te rubriceren als aanlegvondsten zonder specifieke context. Naast enkele wand- en randscherpen van rood geglazuurd aardewerk, van bouwelementen in natuursteen (vloer) en leisteen (dakbedekking) vermelden wij hier enkel een sterk gecorrodeerde munt (fig. 15): het zou gaan om een in het begin van de 17de eeuw te Huissen geslagen koperen oord van de vorsten van Gullik en Berg (met dank aan Jan Claesen voor het vlot laten determineren).

Fig. 15: de koperen oord en enkele scherven, foto's Guy Leus.

8. Het kasteelcomplex van Hoen bovengronds: historische bronnen en bouwkundige relictten

Een beschrijving van de drie componenten van het kasteelcomplex begint best met de harde data: wat is er momenteel nog bovengronds bewaard? Van hieruit kunnen wij het beeld dan verder invullen met informatie die uit de geschreven, iconografische en kadastrale documenten kan worden bijeengesprokkeld. Dit verzamelen, vergelijken en tegen elkaar afwegen van de bronnen hoeven wij gelukkig niet meer zelf te doen: Guy Leus heeft in 2005 in zijn minutieuze bijdrage in *Eigen Schoon* en de *Brabander* deze stap al voor ons gezet en dit deel van het rapport tapt dan ook graag uit zijn vaatje.³

Een chronologische schikking van de relevante bronnen, die ons telkens een momentopname van het domein bieden, laat ons toe de biografie van het domein in ruwe borstelstreken te schetsen. Althans voor de periode die de bronnen dekken. Voor het domein van Hoen betekent dit concreet dat de oudste afbeelding opduikt rond het midden van de 17de eeuw, op een gravure in Sanderus' beschrijving van Brabant⁴. Maar dit impliceert ook dat, als we Leus volgen in zijn stelling dat het kasteel al in de 16de eeuw werd gebouwd (zie boven), de eerste honderd jaar ervan iconografisch ongedocumenteerd blijven.

Het kasteelcomplex, dat zonder tuinen ruim 1 ha innam, is heden ten dage grotendeels verdwenen. De beschrijving ervan onder de noemer 'Kasteelhoeve' in de Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen (Genicot e.a. 1971, 340-341 = Digitale Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed ID 41829) is dan ook treffend beknopt: de bakstenen romp van één van de kasteeltorens en het poortgebouw met aanpalende stallingen van de kasteelhoeve. Interessant is wel de vermelding dat toen, dit is t.t.v. de beschrijving van het relict voor ophijsting in de inventaris, het tracé van het verdwenen kasteel nog te bespeuren was in de weide. Het kasteelcomplex werd dan ook als archeologische vindplaats opgenomen in de Centrale Archeologische Inventaris van Vlaanderen (locatienummer 1283).

De historische bronnen zullen duidelijk het gros aan informatie moeten leveren voor onze bespreking van de drie onderdelen van het complex, waarbij wij vanzelfsprekend meer aandacht voor detail zullen hebben voor de delen waarvoor het archeologisch onderzoek iets kan bijbrengen (kasteel en voorburcht). Om een idee te geven van de omvang van het kasteelcomplex geven wij tenslotte ook voor elk onderdeel de (benaderende) afmetingen weer: de maten zijn afgeleid van de primitieve kadastrakaart van 1827 (fig. 16).

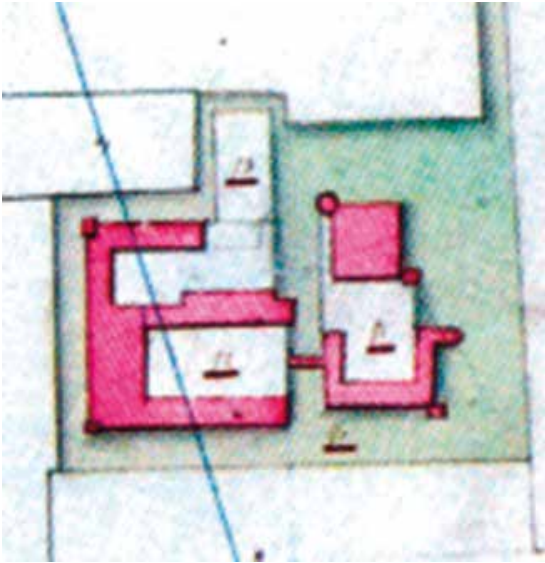
8.1 De kasteelhoeve

De (herop)bouw van de kasteelhoeve kan vrij accuraat worden gedateerd tussen 1626 en 1629. De oudste bekende afbeelding bij Sanderus (fig. 3) toont de hoeve, heropgebouwd na een brand in 1637, als een ruim U-vormig gebouw onder zadeldak dat de zuid-, west- en noordzijde van een binnenplein inneemt. Behalve een vierkant gebouw is de oostzijde van het plein volledig open. Vanaf deze zijde maakt een stenen brug op rondbogen de verbinding naar de voorburcht.

Met zijn kleine, hoog in de muur geplaatste vensters, rechthoekige hoektoren (op de zuidwesthoek) en imposante poorttoren met ophaalbrug geeft de zuidgevel van de U-vorm een massieve indruk. Die impressie wordt nog verstevigd doordat de zuidmuur van de voorburcht,

3. Leus 2005: hoewel de titel van het artikel lijkt aan te geven dat de bijdrage enkel over de kasteelhoeve handelt, bespreekt de auteur de bronnen en geschiedenis van het gehele kasteelcomplex. Leus verwijst in zijn bijdrage naar een bouwhistorische studie van de hoeve uit 2005 door D. Herremans. Van de hand van diezelfde Herremans is al in 2003 een bijdrage getiteld 'Het kasteel van Hoen te Rummen' verschenen in *Het Brabantse Kasteel*, jaargang 23. Tot onze spijt konden wij in het kader van dit rapport geen van beide werken van Herremans raadplegen.

4. Sanderus, *Chorographia Sacra Brabantiae*, ca. 1658-1663.

Fig. 16: het kasteel van Hoen op de primitieve kadasterkaart van 1827

8.2 De voorburcht

De voorburcht is blijkens de gravure bij Sanderus (fig. 3) aangelegd volgens hetzelfde concept als de hoeve : een binnenplein aan drie zijden afgezoomd door gebouwen onder zadeldak, en met een open noordzijde. Herkenbaar is de poort in de westvleugel en de kapel van drie traveeën die aansluit op de kop van de oostvleugel. Naast een goed overzicht biedt het vogelperspectief vanuit het zuidwesten ons ook een mooi beeld van de zuidgevel: zoals hierboven reeds aangehaald geeft deze een massieve, gesloten indruk, nog versterkt door de aanwezigheid van twee ronde hoektorens. Dankzij Le Loups zicht vanuit het zuidoosten (fig. 4) weten wij dat de gevel van de oostvleugel, die bij hem veel korter is dan de zuidvleugel, was geritmeerd door 3 grote rechthoekige ramen. Hij geeft ook mee dat de poort voorzien is van twee vierkante torens, daar waar we bij Sanderus eerder een poorttoren menen te zien.

Tussen de beide afbeeldingen is er ook een duidelijk verschil in de manier waarop de kapel in het bouwvolume is geïntegreerd: bij Sanderus ligt de voorgevel van de kapel in een lijn met de binnengevel van de oostvleugel van de voorburcht en springt het overgrote deel van het schip met koor voorbij de buitengevel, in de slotgracht. Le Loup daarentegen geeft aan dat enkel het koor voorbij de buitengevel van de oostvleugel springt. Voor zover af te leiden uit zijn tekening lijkt het schip van de kapel volledig gedekt door de breedte van de oostvleugel. De primitieve kadasterkaart van 1827 (fig. 16) geeft een toestand weer die meer aansluit bij Sanderus' gravure.

De gebouwvleugels waren 6 m breed en 30-31 m (zuid) en 23 m (oost en west) lang, de totale oppervlakte van de voorburcht bedroeg minimaal ca. 750 m².

De afbeelding in Sanderus' werk levert een terminus ante quem van ca. 1660 voor de aanleg van de voorburcht, Leus (2005) vermoedt zelfs dat de bouw ervan gebeurde vóór de (herop)bouw van de kasteelhoeve, d.w.z. vóór 1626-1629. De twee hoektorens van de zuidgevel overleefden misschien iets langer dan de rest van de gebouwen, maar uiteindelijk verdwijnt alles definitief in het decennium tussen 1827 en 1837: de laatste weergave vinden wij op het primitief kadaster van 1827 (fig. 16), tien jaar later geeft een kadastrale opmetingschets enkel nog een leeg terrein weer.

8.3 Het kasteel

Voor de beschrijving van het kasteel zelf kunnen wij, naast de bronnen die wij courant hebben gebruikt voor de andere delen van het complex, ook putten uit andere documenten. In onze beschrijving beperken wij ons tot het globale uitzicht en, omwille van de relevantie voor de interpretatie van de archeologische resten, de indeling van het gelijkvloerse niveau. Sanderus en Le Loup blijven het raamwerk leveren dat we verdichten met extra informatie.

In Sanderus (fig. 3) is het gerestaureerde kasteel afgebeeld als een vierkant gebouw met 4 vleugels onder zadeldak rond een open binnenkoer en voorzien van 4 ronde hoektorens. De ingangspartij in de zuidgevel springt naar voren en is ter hoogte van het dak versierd met twee spietorentjes. De verbinding met de voorburcht wordt gelegd via een brug over de slotgracht. Zoals Deneef & Paesmans (2008)

⁵ de lengte van de noordvleugel is gereconstrueerd op basis van de symmetrische layout van de hoeve bij Sanderus en de afbeelding ervan op de kadastrale opmetingschets van 1937 (en de Popp-kaart (ca. midden 19de eeuw); de ca. 35 m lengte op de primaire kadasterkaart van 1827 is misschien het gevolg van een (tijdelijke) inkorting)

aangeven illustreert het beeld van het kasteel bij Le Loup (fig. 4) hoe op 80 jaar tijd het gebouw lijkt te evolueren van een ‘versterking’ naar een ‘huis van plaisantie’ met een overdekte binnenkoer en grote ramen. Daarenboven zijn twee van de hoektorens verdwenen (de

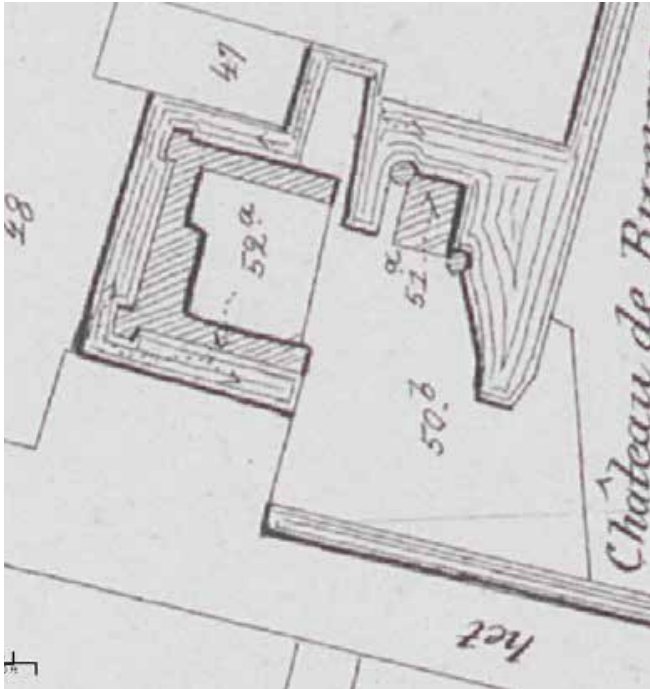

Fig. 17: het kasteelcomplex van Hoen zoals afgebeeld op de kaart van Ch. Popp: de noordoostelijke en zuidwestelijke hoektorens van het kasteel zijn al verdwenen, net zoals de volledige voorburcht; het grondplan van de hoeve is nog intact. (© AGIV)

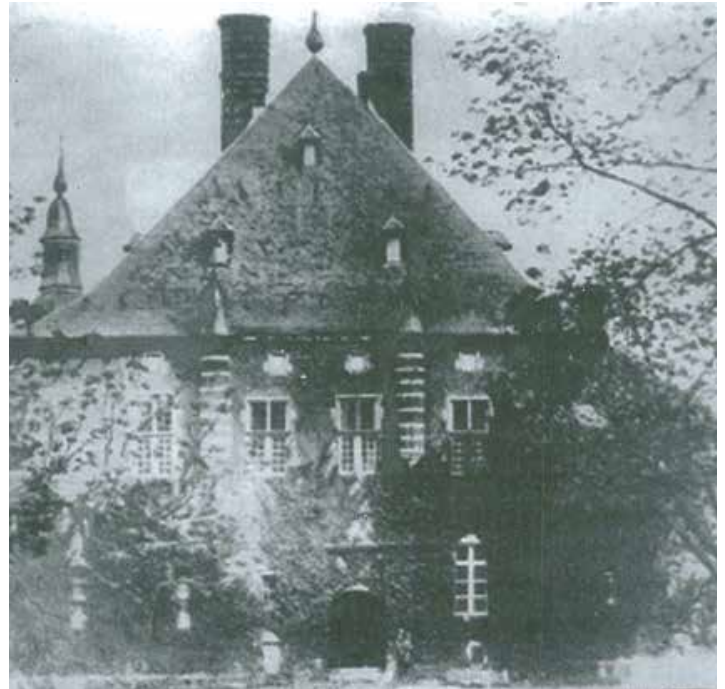

Fig. 18: het kasteel van Hoen zoals het er rond 1920 uitzag. Dit is de laatste foto van het kasteel dat in 1927 werd afgebroken. Achteraan links is de spits van de noordwestelijke hoektoren, die de afbraak overleefde, nog zichtbaar. (uit Leus 2005, 474)

bewaarde noordwestelijke hoektoren zit verstopt achter het bouwvolume). De contouren van dit gereduceerde grondplan vinden we terug op het primitieve kadaster van 1827 (fig. 16), een kadastrale opmetingsschets van 1837, en nog steeds in de Atlas van Buurtwegen en op de kaart van Popp van ca. 1860 (fig. 17). Opmerkelijk is wel dat de primitieve kadasterkaart de zuidoosttoren rechthoekige afbeeldt, dit in tegenstelling tot alle andere bronnen. Een foto die dateert vóór 1920 (Leus 2005) geeft mooi weer hoe weinig het uitzicht van het kasteel wijzigde sinds het midden van de 18de eeuw, afgezien van het feit dat de slotgracht en ook de zuidoostelijke hoektoren verdwenen (fig. 18). Het gelijkvloerse niveau van het kasteel omvatte een voorportaal, inkomhal (van 30 vierkante voet of 7-8 x 7-8 m, naargelang de bron) die aan de achterzijde leidde naar een wapenzaal, links toegang verschaft tot trappen naar de dienst- en woonvertrekken, en rechts leidde naar een aantal kamers en grote zaal. In zijn beschrijving van 1887 vermeldt Wauters trouwens dat het voorportaal was afgebroken en de toegangsdeur dichtgemetseld! En dat de Duitsers ook voor de nodige vernielingen hebben gezorgd is iets wat we in het huidige kader van de herdenkingen van 100 jaar Grote Oorlog niet onvermeld kunnen laten.

Uiteindelijk zal in 1927 het kasteel, met uitzondering van de noordwestelijk toren, volledig verdwijnen wanneer Jules Duys, de laatste eigenaar, het goed ter afbraak verkoopt aan een aannemer. Na diens ingreep zijn de noordwestelijke kasteeltoren, die na verloop van tijd ook zijn spits zal verliezen, en een waterpartij de enige overblijfselen van het kasteel van Hoen (fig. 19).

Het grondplan van het kasteel meet 20-21 m in het vierkant (ca 400 m²).

9. Het kasteel van Hoen als kadastraal relict

Na 1927 is het lot van het kasteel als bouwkundig relict grotendeels beslecht. Ruim 400 jaar na de bouw ervan zijn een solitaire toren en een vijver op een weiland alles wat bovengronds nog verwijst naar het gebouw en zijn slotgracht. Maar dit betekent niet dat ook elke herinnering aan het bouwwerk was uitgewist: kadastraal zien we hoe op het Grootchalig Referentie Bestand (2014), binnen de curve van de vijver/slotgracht, de perceelsgrenzen nog steeds mooi de contouren van het verdwenen gebouw volgen, zelfs deze van de afgebroken zuidoostelijke hoektoren (fig. 19).

Fig. 19: uitsnede uit het Grootchalig Referentie Bestand (2014) met het kasteel van Hoen bewaard in zijn kadastrale versie. (© AGIV)

10. Het kasteel van Hoen onder- en bovengronds: kruisbestuiving tussen archeologische sporen, historische bronnen en bouwkundige relicten

In het voorgaande hebben wij de informatie uit bodem- en bronnenonderzoek apart gepresenteerd, hoewel bij de bespreking van de sonderingsgegevens al occasioneel werd verwezen naar de historische bronnen. Nu trachten wij beide invalshoeken te combineren en na te gaan in hoeverre zij elkaar bevestigen, aanvullen dan wel (schijnbaar) tegenspreken.

Deze confrontatie blijft vanzelfsprekend beperkt tot de complexdelen waarvoor het archeologisch onderzoek gegevens aanreikt, nl. de voorburcht en het kasteel zelf. Ten alle tijde moet in het achterhoofd worden gehouden dat deze registratie niet meer is dan een opname van een veelheid aan ingrepen die het gebouw kan hebben ondergaan. Om enigszins vat te krijgen op de chronologie hiervan is meer nodig dan deze registratie, daarvoor is een volwaardige stratigrafische opgraving aan de orde.

De sonderingen hebben aangetoond dat de funderingen van het kasteel en de voorburcht zijn opgetrokken in baksteenmetselwerk. Van het kasteel werd de aanwezigheid van de afgebeelde voorgevelrisaliet nu archeologisch gedocumenteerd: de risaliet springt tussen 15 en 23 cm naar voren, is 6,82 m lang en zet 7,35 m van de zuidwesthoek van het kasteel aan. Ervan uitgaande dat de uitsprong centraal in de gevel ligt zoals de iconografische bronnen aangeven, meet de totale lengte van de voorgevel(fundering) 21,50 m (7,35+6,80+7,35 m). Over een lengte van 3,90 m waren in de risalietfundering natuurstenen blokken ingewerkt, maar deze rij blokken ligt echter niet centraal in de uitsprong. De registratie heeft ook aangetoond dat de buitenkant van de fundering werd bepleisterd, ongetwijfeld omwille van de aanwezigheid van de slotgracht.

In de beschrijving van de indeling van het kasteel wordt een voorportaal en inkomhal vernoemd. Een deel van fundering 1) vertegenwoordigt hiervan de oostfundering, de westelijke tegenhanger daarentegen kwam niet aan het licht in de sondering. Als het oost-west segment van fundering 1) de achterzijde van de inkomhal weergeeft, dan bedragen de binnenaftmetingen van deze ruimte 5,22 x 3,30 m. Of dit daadwerkelijk het geval is, is nog maar de vraag. De geregistreerde maten betekenen alvast een forse afwijking van de in de bronnen vermelde 7-8 x 7-8 m voor de inkomhal. Het is nog niet helemaal duidelijk hoe de andere gedocumenteerde funderingen precies dienen te worden geïnterpreteerd in het licht van de informatie aangereikt in de beschrijvingen.

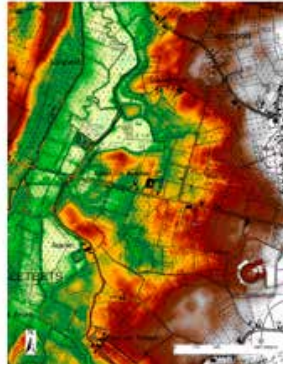
In twee sonderingen werd de zuidoosttoren van het kasteel aangesneden. Hieruit blijkt duidelijk dat de toren rond was, met een die overeenkomt met deze van de bewaarde toren, en was opgetrokken op een ronde massieve fundering van ca. 8 m diameter. Van een vierhoekige toren zoals afgebeeld op het primair kadaster ontbreekt elke spoor in de sonderingen.

Op de voorburcht boden de sonderingen zowel een kijk op de kopse gevel van de westvleugel, waarvan de oost- en westhoek werd vrijgelegd, als op de funderingen van de kapel. De buitenbreedte van de kapel kon worden vastgesteld op 5,25 m, wat ongeveer overeenkomt met de dimensies zoals berekend op basis van het plan opgenomen in het primair kadaster. Tevens bleek (een deel van) een/de vloer van de kapel aangelegd met bakstenen in een zig-zag patroon, waarvoor een deel in situ was bewaard.

11. De kasteeltuinen: verdwenen erfgoed in een aangelegd landschap

De term kasteelcomplex die wij tot nog toe schijnbaar probleemloos hebben gebruikt is niet helemaal onproblematisch. Door ons te beperken tot het bouwkundige hebben wij een essentieel onderdeel ervan terzijde laten liggen, met name het landschappelijke component. Het complex lag niet in een vacuüm maar was deel van een cultuurlandschap, dat bijkomend werd ingericht omwille van en in functie ervan. Dit landschappelijk kader omvatte als het ware twee verschillende 'zones' van interactie en beleving.

Fig. 20: het landschappelijk kader van het kasteel van Hoen: links op de Kabinetskaart van Ferraris, rechts het DHM (in combinatie met de topografische kaart). © AGIV

De eerste landschappelijke zone zijn de siertuinen die, al dan niet volledig afgeboord met een gracht, onmiddellijk aansluitend op de noord- en westzijde van het kasteelcomplex. Sanderus, Le Loup en Ferraris (zie fig. 2, 3 en 4) illustreren hun uitzicht en bieden ons tevens een blik op de evolutie in tuinontwerp tussen ruwweg het midden van de 17de en het derde kwart van de 18de eeuw. Afgescheiden van de buitenwereld liggen zij volledig binnen het gezichtsveld van de kasteelbewoners en zijn enkel voor hen toegankelijk. De tweede, ruimere, landschappelijke zone is de Getevallei tussen Sassenrode, Rummen-dorp en de Melsterbeek/Gete, een gebied dat de kasteelheren ‘inrichtten’ door de aanleg van twee met bomen afgezoomde assen die elkaar bij het kasteelcomplex kruisen (fig. 20). De oost-west as is momenteel nog steeds de Kasteellaan. Dat deze dreven wel degelijk privé-bezit waren, blijkt uit het feit dat de inwoners van Geetbets in 1824, toen zij protesteerden tegen de ‘baree-

len’ die de kasteelheer plaatste op de ‘Kasteellaan’ om doorgaand verkeer te verhinderen, van de meier te horen kregen dat dit inderdaad geen openbare weg was (Leus 2005).

De kasteeltuinen en een deel van dit ruimere landschap rond het kasteel, tussen de Kasteellaan, de N-Z dreef en de Ruelbeek werd in 1995 beschermd als dorpsgezicht (OB001437; zie ook de Digitale Inventaris van het Landschappelijk Erfgoed, ID 183). Landschap en tuinen kwamen recent nogmaals vakkundig aan bod bij Deneef & Paesmans (2008) in hun bijdrage over het kasteel van Rummen aan de reeks Historische tuinen en parken van Vlaanderen.

12. Epiloog: bescherming, restauratie, herbestemming

Tot nog toe hebben we steeds gekeken naar het verleden van het kasteelcomplex: wat is ervan bewaard en in hoeverre kunnen we de dynamiek achter deze bewaringstoestand reconstrueren? We mogen echter zeker niet vergeten om vooruit te kijken: hoe gaan wij ervoor zorgen dat deze waardevolle relictten – onder- en bovengronds – op een adequate manier worden overgedragen aan volgende generaties. De toren is sinds de afbraak van het kasteel van ongeveer alles behalve zijn baksteenmetselwerk beroofd (fig. 21) en trotseert sindsdien op eigen krachten de jaren, ondanks zijn bescherming als monument in 1995 (OB000028). Omwille van dreigend instortingsgevaar - het metselwerk had geleden onder de erosieve werking van het water - heeft de huidige eigenaar niet lang voor de vondstmelding het initiatief genomen om de meest dringende instandhoudingswerken aan een deel van de torenbasis uit te voeren. Zonder minimale instandhoudingsingrepen is de kans reëel zal het monument geruisloos verder aftakelt, een proces waarvan de loskomende bakstenen aan de bovenrand symptomatisch zijn.

De ondergrondse resten van het afgebroken kasteel en voorburch liggen sindsdien onder weiland en bleven - met uitzondering van de recente graafwerken - gevrijwaard van directe ingrepen. Omdat zij zo dicht onder het maaiveld liggen zijn zij niettemin uitermate kwetsbaar voor zelfs zeer beperkte bodemingrepen. Een bescherming van deze begraven relictten als archeologisch monument, als aanvulling op de reeds bestaande beschermingen, biedt een grotere zekerheid dat dit waardevolle archief op gepaste wijze bewaard blijft, in situ dan wel ex situ.

Fig. 21: links de kasteeltoren in zijn huidige toestand en rechts de gedeeltelijk gerestaureerde en als feestzaal heringerichte kasteelhoeve, gefotografeerd vanaf de geëgaliseerde voorburch

De gebouwen van de eveneens sinds 1995 beschermde kasteelhoeve (OB001000) hebben een meer bewegener recente geschiedenis gekend. In de jaren zeventig van de vorige eeuw werden na stormschade herstellingswerken uitgevoerd aan de daken, maar de hoeve bleef verder onaangevoerd. In 1976 wisselde de boerderij weliswaar van eigenaar maar bleef, mede door een niet uitgevoerde maar schijnbaar wel geplande restauratie, onbewoond. In 1997 werden de gebouwen opnieuw verkocht en in de beginjaren van deze eeuw werd uiteindelijk werk gemaakt van de restauratie van de kasteelhoeve. Ten tijde van de

Fig. 22: bovenaan de kasteelhoeve met zicht op de binnengevel van de zuidvleugel met poortgebouw, links op een postkaart van 1924 (www.delcampe.be), rechts op een foto van 2008 na de restauratie; links: een blik op het gestripte interieur van de zuidvleugel met draagbalken en dakgebinte, genomen vanuit het poortgebouw.

vondstmelding was de buitenrestauratie van de hoeve al gedeeltelijk afgewerkt (fig. 22) en waren de westelijke en noordelijke vleugel van de boerderij al in gebruik als feestzalen (fig. 21). De zuidvleugel, met het monumentale poortgebouw, was op dat ogenblik inwendig ‘gestript’ (fig. 22).

De herbestemming van de hoeve is ondertussen een feit, al klopt de leuze die de feestzalen moet promoten - *De 'kleine meisjesdroom' om te trouwen in een kasteel, kan nu werkelijkheid worden!* – niet helemaal: de kleine meisjes moeten zich nl. tevredenstellen met de hoeve van het kasteel. Enige troost kunnen ze dan wel halen uit het feit dat hun trouwpartij op zijn minst een mooi zicht heeft op de kasteeltoren.

Resten nog de kasteeltuinen. Momenteel zijn deze terreinen in gebruik als weide- en akkerland en is van de tuinen bovengronds niets bewaard. Gelet op het efemere karakter van een dergelijke tuinrichting (bedden, paadjes, hagen, potten) enerzijds en landbouwactiviteiten anderzijds, hoeft dit

nauwelijks te verwonderen. We mogen echter niet aannemen dat om deze reden de bodem helemaal geen sporen van de tuinaanleg meer zal bevatten. Op basis van een archeologische evaluatie kan naar de aanwezigheid, en desgevallend ook de bewaringstoestand van dit erfgoed, worden gepeild. Deze informatie kan vervolgens gebruikt worden in een afweging of de bescherming als stads- en dorpsgezicht het optimale beheersinstrument is voor dit bodemarchief, dan wel of de tuinen misschien samen met het kasteelcomplex in een archeologische bescherming kunnen worden opgenomen.

13. Conclusie

De archeologische interventie naar aanleiding van de vondstmelding liet toe een aantal funderingen van het kasteel en de voorburch te registreren. De overeenkomst tussen de funderingen maakt de veronderstelling aannemelijk dat deze twee componenten van het kasteelcomplex chronologisch dicht bij elkaar liggen. De archiefstudie van Leus heeft duidelijk gemaakt dat het kasteel al bestond op het einde van de 16de eeuw, en hetzelfde zou kunnen gelden voor de voorburchgebouwen (huys ... ende allen den aenhanck). Als de kasteelhoeve toen ook al bestond, dan dateren de wapenschilden in de muren niet de bouw maar een herbouw ervan in 1626-1629.

De registratie heeft ook duidelijk aangetoond dat de ondergrondse resten van het kasteel en voorburch in goede staat zijn bewaard en dat zelfs vloerniveaus kunnen bewaard zijn gebleven. Het belang van het kasteel, de goede bewaringstoestand van de ondergrondse resten, maar tegelijkertijd de kwetsbaarheid hiervan, ervan, nopen ons te overwegen of de huidige bescherming van het complex als stads- en dorpsgezicht wel voldoende garantie biedt voor een optimale bewaring van dit bodemarchief. Een archeologische bescherming hier van lijkt zich op te dringen.

14. Advisering

Zoals reeds vermeld heeft het agentschap Onroerend Erfgoed van bij het begin van de vondstmeldingsprocedure duidelijk geadviseerd dat de blootgelegde kasteelresten na registratie terug zouden worden afgedekt. De eigenaar van het terrein heeft dit advies ter harte genomen en na de afronding van het veldwerk hiervoor gezorgd.

Voor wat betreft de toestand van de toren en eventuele noodzakelijke instandhoudingswerken werd hem geadviseerd contact op te nemen met de provinciale dienst Vlaams-Brabant van het agentschap.

15. Literatuur

BASTIAENS 2005:

Bastiaens J., *Een staalkaart aan landschappen*, in: IN'T VEN I. & W. DE CLERCQ (red.), *EEN LIJN DOOR HET LANDSCHAP. ARCHEOLOGIE EN HET VTN-PROJECT 1997-1998*, Archeologie in Vlaanderen Monografie 5, deel I, Brussel, 21-23.

DENEEF & PAESMANS 2008:

DENEEF R. & G. PAESMANS, *Geetbets (Rummen): Kasteel van Rummen*, in Deneef R. (red.), *HISTORISCHE TUINEN EN PARKEN VAN VLAANDEREN. INVENTARIS VLAAMS-BRABANT. ZUIDOOSTELIJK BRABANT-HASPENGOUW. GEETBETS, HOEGAARDEN, KORTENAKEN, LANDEN, LINTER, TIENEN, ZOUTLEEUW*, Monumenten en Landschappen Cahier 16, 2008, p. 54-56.

GENICOT e.a. 1971:

GENICOT L. e.a., *Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen, Architectuur, Provincie Brabant, Arrondissement Leuven*. Bouwen door de eeuwen heen, 1, 1971, 340-341.

GOOSENS 2007:

GOOSENS E., *TOELICHTING BIJ DE QUARTAIRGEOLOGISCHE KAART*. Kaartblad 33. Sint-Truiden, Leuven, 2007.

LEUS 2005:

LEUS G., *De kasteelhoeve op de Kasteellaan te Rummen*, in *EIGEN SCHOON EN DE BRABANDER*, LXXXVIII, 2005, 437-489.

SEVENANT e.a. 2002:

SEVENANT M., J. MENSCHAERT, M. COUVREUR, A. RONSE, M. HEYN, J. JANSSEN, M. ANTROP, M. GEYPENS, M. HERMY & G. DE BLUST, *ECODISTRICHTEN. RUIMTELIJKE EENHEDEN VOOR GEBIEDSGERICHT MILIEUBELEID IN VLAANDEREN, DEELRAPPORTEN I-III*. Studieopdracht in het kader van actie 134 van het Vlaams Milieubeleidsplan 1997-2001. In opdracht van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Milieu, Natuur, Land- en Waterbeheer, 2002.

VANDEGEHUCHTE e.a. 2008:

VANDEGEHUCHTE C., CH. FEXER & M. SMEETS, *HET ARCHEOLOGISCH VOORONDERZOEK (FASE I) VAN DE GRACHT VAN HET 'HOF VAN HOEN' TE RUMMEN* (gem. Geetbets), 2008.

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

www.onroenderfgoed.be